

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра астрономії та космічної інформатики

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

_____

“ _____ ” _____ 2015 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зоряна астрономія

(назва навчальної дисципліни)

напря́м _____ природничі науки _____
(шифр, назва напряму)

спеціальність _____ фізика та астрономія _____
(шифр, назва спеціальності)

спеціалізація _____ астрономія _____
(шифр, назва спеціалізації)

факультет _____ фізичний факультет _____

2015 / 2016 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету (інституту, центру)

“ 18 ” вересня 2015_ року, протокол № 7

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)
Захожай В. А., доктор фіз.-мат наук, професор, професор кафедри астрономії та космічної інформатики

Програму схвалено на засіданні кафедри
астрономії та космічної інформатики

Протокол від “ 4 ” вересня 2015 року № 2

Завідувач кафедри астрономії та космічної інформатики

_____ Шкуратов Ю. Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
фізичного факультету
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ 17 ” вересня 2015_ року № 1

Голова методичної комісії фізичного факультету

_____ Макаровський М. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “**Зоряна астрономія**” складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

бакалавра
(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму природничі науки

спеціальності фізика та астрономія

спеціалізації астрономія

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методи дослідження, природа, будова та еволюція зоряних систем і їх об’єднань

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

Розділ 1. Загальні властивості зоряних систем.

Розділ 2. Кінематика і динаміка зоряних систем.

Розділ 3. Зоряні системи та їх об’єднання.

Розділ 4. Основи космографії.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є

доведення до студентів результатів основних сучасних астрофізичних та статистичних методів досліджень, астрономічних даних, застосування їх для створення уявлень та вивчення будови й еволюції космічних тіл, утворених ними зоряних систем, що спостерігаються в Метагалактиці.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є

оволодіння знаннями, отриманими при вивченні зоряних систем різного рівня ієрархії, Поясу Гулда, Чумацького Шляху та інших галактик, а саме:

а) вивчення видимих, а потім і істинних положень і рухів космічних тіл та їх систем у просторі;

б) визначення просторової структури, параметрів руху і динаміки зоряних систем;

в) визначення і дослідження фізичних характеристик зоряних систем і їх складових об’єктів;

г) одержання даних для вирішення проблем походження і розвитку окремих космічних тіл та утворених з них систем.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати:

- основні напрями розвитку наукового пізнання макросвіту сучасними астрономічними засобами і методами;
- суть основних положень, в основі яких знаходяться сучасні уяви про класифікацію космічних тіл, зоряних систем, їх рухів і розвитку;
- сучасний стан загальних проблем, пов’язаних із вивченням структури й еволюції зоряних систем і Метагалактики;

вміти:

- орієнтуватися серед астрономічної інформації, що швидко накопичується в результаті освоєння Космосу, аналізувати факти, що наводяться в наукових джерелах і засобах масової інформації;
- використовувати й аналізувати наукову літературу з проблем вивчення зоряних систем, застосовувати одержану інформацію для вирішення задач і проблем, що розглядаються в астрономії в цілому;
- аргументувати нерозривний зв'язок розвитку зоряної астрономії з іншими розділами астрономії, природничими науками та філософією;
- написати реферат, курсову, дипломну чи випускную роботу, виступити з ними і захистити їх перед аудиторією.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Галузь знань (предметна область), напрям, спеціальність, рівень вищої освіти / освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4.5	Галузь знань (предметна область) _____ <u>природничі науки</u> _____	Нормативна / за вибором студента	
Індивідуальне завдання _____ (назва)	Напрямок: _____ <u>фізика та астрономія</u> _____	Рік підготовки 3-й 4-й	
Загальна кількість годин 135	Спеціальність: _____ <u>астрономія</u> _____	Семестр 6-й 7-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) _____ <u>бакалавр</u> _____	Лекції	
		24 год.	28 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	8 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		30 год.	35 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю:			
залік	екзамен		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 1:1

для заочної форми навчання –

3. Виклад змісту навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні властивості зоряних систем

Тема 1. Зоряна астрономія як розділ астрономії

Зміст: Об'єкт і предмет дослідження. Задачі і підрозділи зоряної астрономії. Коротка хронологія та основні етапи розвитку галактичної і позагалактичної астрономії. Короткий нарис будови Метагалактики.

Тема 2. Різновиди і класифікація зоряних систем

Зміст: Різноманіття зоряних систем і їх об'єднань. Класифікація зоряних систем і їх еволюціонуючих компонентів. Ключові стадії розвитку компонентів і їх роль у різноманітті та еволюції зоряних систем. Роль моменту кількості руху.

Тема 3. Основи зоряної фотометрії

Зміст: Фотометричні системи зоряних величин. Криві спектральної чутливості. Фотометричні системи. Показники кольору. Нормальний колір і його надлишок. Абсолютні зоряні величини. Міжзоряне поглинання. Боллометрична поправка. Колориметричні діаграми.

Тема 4. Спектральні класифікації зір і субзір

Зміст: Фізичні процеси, що формують (суб)зоряні спектри. Шкала ефективних температур. Сучасний вид одомірної Гарвардської класифікації. Двох- і трьох- вимірні спектральні класифікації.

Тема 5. Методи виявлення об'єктів низької світності

Зміст: Проблема пошуку невидимих супутників у зір. Методи пошуку позасонячних планет і субзір. Виявлення і дослідження дисків у зір і субзір.

Розділ 2. Кінематика і динаміка зоряних систем

Тема 6. Основи зоряної кінематики

Зміст: Сферичні і прямокутні системи координат (екваторіальна, екліптична і галактичні) у зоряній астрономії. Основні круги і точки координатних систем. Схеми і формули для взаємного переходу від одних координат до інших. Просторові рух і швидкість зір.

Тема 7. Рух Сонця у просторі

Зміст: Виявлені особливості руху Сонця відносно різних центроїдів. Методи визначення просторового руху Сонця, в залежності від наявності вихідних даних. Видимий і істинний рухи у просторі. Поправки до променевих швидкостей.

Тема 8. Відстані до космічних тіл

Зміст: Основні методи визначення відстаней до космічних об'єктів. Геометричні методи визначення відстані з різними базами. Фотометричні паралакси і відстані. Космологічні методи.

Тема 9. Методи визначення обертання зоряних систем

Зміст: Проблема визначення обертання зоряних систем. Формули Ботлінгера і Оорта. Визначення кутової швидкості за сталими Оорта.

Тема 10. Елементи зоряної динаміки

Зміст: Ієрархія і стійкість зоряних систем. Ефекти зоряних зближень. Регулярні та іррегулярні гравітаційні сили. Динамічна еволюція зоряних систем. Динаміка ізотропного розширення.

Розділ 3. Зоряні системи та їх об'єднання

Тема 11. Проблеми вивчення зоряних систем

Зміст: Просторовий розподіл зір і статистичні методи його вивчення. Підрахунки зірок. Теорема Зеєлігера. Функції розподілу блиску, світності та відстані. Інтегральні рівняння зоряної статистики та їх розв'язання.

Тема 12. Кратні зорі

Зміст: Різноманітність кратних зоряно-субзоряних систем за основними характеристиками, їх класифікація та типові представники. Планетні системи в поодиноких та кратних зорях. Статистичні властивості кратних зір.

Тема 13. Зоряні скупчення і асоціації

Зміст: Загальні властивості кулястих та розсіяних скупчень. Класифікація зоряних асоціацій. Зоряні агрегати.

Тема 14. Галактики

Зміст: Сучасна камертонна класифікація галактик. Властивості спіральних, еліптичних, лінзовидних та іррегулярних галактик різної маси. Взаємодіючі галактики. Активні позагалактичні об'єкти та їх природа. Пекулярні галактики. Радіогалактики. Вибухи галактик і рентгенівський газ. Ядра галактик. Сейфертовські і N- галактики. Квазари, базари, квазаги і лацетиди.

Тема 15. Об'єднання галактик

Зміст: Підгрупи, групи, скупчення та надскупчення галактик. Атрактори.

Тема 16. Кінематика і динаміка зоряних систем

Зміст: Залежність стійкості кратних зір і планетних систем від зміни їх мас в процесі еволюції. Випаровування зір і субзір з зоряних скупчень та час їх життя. Динамічне тертя. Мержинг.

*Тема 4. Основи космографії*Тема 17. Пояс Гулда

Зміст: Найближче зоряно-субзоряне оточення Сонця. Зміна розподілу яскравих зір на небесній сфері з віддаленням від Сонця. Розподіл газопилової складової в околицях Сонця. Рух Сонця серед найближчих та найяскравіших зір. Найближчі до Сонця зоряні скупчення та асоціації. Структура та кінематика Місцевої зоряної системи. Планетні системи.

Тема 18. Підсистема Чумацького Шляху

Зміст: Будова Галактики, основні її населення і підсистеми. Спіральна структура та місце Сонця. Просторовий розподіл кульових скупчень і зір гало. Три пояси галактик-сателітів та їх астрофізичні властивості. Проблеми кінематики Галактики.

Тема 19. Місцева група галактик

Зміст: Структура Місцевої групи галактик. Підгрупа Туманності Андромеди та властивості її складових. Галактики Периферії МГ. Кінематика та динаміка галактик Місцевої групи.

Тема 20. Місцеве Надскупчення

Зміст: Найближчі групи галактик до Місцевої групи та властивості їх складових. Скупчення галактик в сузір'ї Діви.

Тема 21. Просторо-часова структура Всесвіту

Зміст: Оточення Місцевого Надскупчення. Великий Атрактор. Комірчаста структура великомасштабної Метагалактики. Войди. Фізичний зміст виміру відстаней у світлових роках.

Тема 22. Проблеми еволюції зоряних систем

Зміст: Зв'язок червоного зміщення позагалактичних об'єктів з віком Всесвіту і його еволюційними сценаріями. Короткий еволюційний сценарій «від реліктового випромінювання до сучасної Метагалактики». Проблема прихованої маси і «темної енергії».

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Загальні властивості зоряних систем												
Тема 1.	6	2	1	–	–	3						
Тема 2.	6	2	1	–	–	3						
Тема 3.	6	2	1	–	–	3						
Тема 4.	6	2	1	–	–	3						
Тема 5.	6	2	1	–	–	3						
Разом за розділом 1	30	10	5	–	–	15						
Розділ 2. Кінематика і динаміка зоряних систем												
Тема 6.	6	2	1	–	–	3						
Тема 7.	7	2	1	–	–	4						
Тема 8.	7	4	1	–	–	2						
Тема 9.	7	2	1	–	–	4						
Тема 10.	7	4	1	–	–	2						
Разом за розділом 2	34	14	5	–	–	15						
Розділ 3. Зоряні системи та їх об'єднання												
Тема 11.	5	2	–	–	–	3						
Тема 12.	6	2	1	–	–	3						
Тема 13.	6	2	1	–	–	3						
Тема 14.	7	4	1	–	–	2						
Тема 15.	5	2	1	–	–	2						
Тема 16.	6	2	–	–	–	4						
Разом за розділом 3	35	14	4	–	–	17						
Розділ 4. Основи космографії												
Тема 17.	6	2	–	–	–	4						
Тема 18.	6	4	1	–	–	1						
Тема 19.	6	2	1	–	–	3						
Тема 20.	6	2	–	–	–	4						
Тема 21.	6	2	1	–	–	3						
Тема 22.	6	2	1	–	–	3						
Разом за розділом 4	36	14	4	–	–	18						
Усього годин	135	52	18	–	–	65						

5. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Курс зоряної астрономії. Класифікація зоряних систем і їх еволюціонуючих компонентів	2
2	Методи астрофізичних і кінематичних досліджень зоряних систем та їх компонентів	2
3	Елементи кінематики і динаміки зоряних систем	2
4	Основи зоряної статистики	2

5	Зоряні і планетні системи	2
6	Просторова структура Галактики	2
7	Надскупчення Діви	2
8	Загальна структура Метагалактики	2
9	Походження і еволюція галактик	2
	Разом	18

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Хронологія і основні етапи розвитку галактичної і позагалактичної астрономії	2
2	Фотометричні і спектральні характеристики зір та колориметричні діаграми	3
3	Космічні тіла Галактики	3
4	Методи визначення відстаней до космічних об'єктів	3
5	Криві обертання зоряних систем	3
6	Регулярні і іррегулярні гравітаційні сили	3
7	Динаміка ізотропного розширення	4
8	Проблеми вивчення структури і еволюції Галактики	2
9	Диференційні функції блиску та функції зоряної густини	4
10	Функції світності і металічності та спектр мас зірок Галактики	2
11	Властивості зоряних систем різної ієрархії	3
12	Планетні системи і протопланетні диски	3
13	Основні підсистеми Галактики і її спіральна структура	3
14	Місцева зоряна система	2
15	Хабблівська та Вокулєрівська галактичні класифікації	2
16	Статистичні властивості галактик	4
17	Наша зоряна система	3
18	Сімейство галактики Андромеда і периферія Місцевої групи	1
19	Кінематика галактик в Надскупченні і за її межами	3
20	Гіпотетичні форми матерії темної матерії і їх прояви	4
21	Космогонічні сценарії утворення і еволюції галактик різних типів	3
22	Минуле і майбутнє Всесвіту	3
	Разом	65

7. Індивідуальні завдання

8. Методи навчання

Лекції, комп'ютерні демонстрації, консультації, самостійна робота.

9. Методи контролю

Поточне тестування на лекціях, контрольні за розділами, екзамен.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточний контроль та самостійна робота										Сума
Розділ 1					Розділ 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	100
10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	

T1, T2 ... T10 – теми розділів.

Приклад для екзамену

Поточний контроль та самостійна робота												Разом	Екзамен	Сума
Розділ 3						Розділ 4								
T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	60	40	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5			

T11, T12 ... T22 – теми розділів.

Приклад для виконання курсового роботи

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
20	30	50	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

11. Рекомендоване методичне забезпечення

1. Захожай В.А. Зоряна астрономія: Комплекс навчально-методичних матеріалів і методичні вказівки з курсу для студентів спеціальності «Астрономія» фізичного факультету. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 40 с.

Базова література

1. Воронцов-Вельяминов Б.А. Внегалактическая астрономия. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1978. – 480 с.
2. Захожай В.А. Вступ до астрофізики та космогонії. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 208 с.
3. Куликовский П.Г. Звездная астрономия. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1985. – 272 с.
4. Курс астрофізики и звездной астрономии. Т. II / Под ред. А.А. Михайлова. – М.: Физматгиз, 1962. – 688 с.

5. Локтин А.В., Марсаков В.А. Лекции по звёздной астрономии. – Р.-на-Д.: ФГОУ ВПО «ЮФУ», 2009. – 280 с.
6. Марочник Л.С., Сучков А.А. Галактика. – М.: Наука, 1984. – 392 с.
7. Паренаго П.П. Курс звездной астрономии. – 3-е изд., перераб.и доп. – М.: Гостехиздат, 1954. – 476 с.
8. Физика Космоса /Маленькая энциклопедия/ – М.: Сов. Энциклопедия, 1986. – 784 с.

Допоміжна література

1. Аллен К.У. Астрофизические величины: пер. с англ. – 2-е изд., переработ. и доп. – М.: Мир, 1977. – 448 с.
2. Андрієвський С.М., Климишин І.А. Курс загальної астрономії: навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2007. – 480 с.
3. Астрономічний енциклопедичний словник / За заг. ред. І.А. Климишина та А.О. Корсунь. – Львів, 2003. – 548 с.
4. Астрономия: традиции, настоящее, будущее / Под ред. В.В. Орлова, В.П. Решетникова, Н.Я. Сотниковой. – СПб.: СПбУ, ВВМб, 2007. – 408 с.
5. Астрономо-геодезические исследования // Близкие двойные и кратные звезды: сб. научн. труд. – Свердловск, 1990. – 181 с. + XV.
6. Бааде В. Эволюция звезд и галактик: пер. с англ. – М.: Мир, 1966. – 299 с.
7. Бисноватый-Коган Г.С. Физические вопросы теории звездной эволюции. – М.: Наука, 1989. – 488 с.
8. Бок Б., Бок П. Млечный Путь: пер. с англ. – М.: Мир, 1978. – 298 с.
9. Бочкарев Н.Г. Местная межзвездная среда. – М.: Наука, 1990. – 192 с.
10. Бэттен А. Двойные и кратные звезды: пер. с англ. – М.: Мир, 1976. – 324 с.
11. Вейнберг С. Гравитация и космология: пер. с англ. – М.: Мир, 1975. – 696 с.
12. Витриченко Э.А. Трапеция Ориона. – М.: Наука, 2004. – 208 с.
13. Голдсмит Д., Оуэн Т. Поиски жизни во Вселенной: пер. с англ. В.Д. Новикова / Под ред. и с предисл. М.Я. Марова. – М.: Мир, 1983. – 488 с.
14. Де Ягер К. Звезды наибольшей светимости: пер. с англ. – М.: Мир, 1984. – 493 с.
15. Дж. Силк. Большой взрыв: пер. с англ. // М.: Мир, 1982. – 392 с.
16. Долгов А.Д., Зельдович Я.Б., Сажин М.А. Космология ранней Вселенной. – М.: МГУ, 1988. – 199 с.
17. Засов А.В., Постнов К.А. Общая астрофизика. – Фрязино, 2006. – 496 с.
18. Зельдович Я.Б., Блинников С.И., Шакура Н.И. Физические основы строения и эволюции звезд. – М.: Изд. МГУ, 1982.
19. Зонн В., Рудницкий К. Звездная астрономия. – М.: ИЛ, 1959. – 448 с.
20. Иванов В.В., Кривов А.В., Денисенков П.А. Парадоксальная Вселенная //175 задач по астрономии. – СПб.: Изд. СПбУ, 1997. – 144 с.
21. Каплан С.А. Физика звезд. – М.: Наука, 1977. – 208 с.
22. Колчинский И.Г., Корсунь А.А., Родригес М.Г. Астрономы //Библиографический справочник. – Киев: Наукова думка, 1986. – 512 с.
23. Кононович Э.В., Мороз В.И. Общий курс астрономии. – М.: УРСС, 2001. – 542 с.
24. Куликовский П.Г. Справочник любителя астрономии. – М.: УРСС, 2002. – 687 с.
25. Курт Р. Введение в звездную статистику: пер. с англ. – М.: Мир, 1969. – 224 с.
26. Кутто П. Наблюдения визуально-двойных звезд: пер. с фр. – М.: Мир, 1981. – 240 с.
27. Ленг К. Астрофизические формулы. Т. 1: пер. с англ. – М.: Мир, 1978. – 448 с.
28. Ленг К. Астрофизические формулы. Т. 2: пер.с англ. – М.: Мир, 1978. – 384 с.
29. Локтин А.В., Марсаков В.А. Лекции по звездной астрономии: Учебно-научная монография. – Ростов-на-Дону: ЮФУ, 2009. – 280 с.
30. Мартынов Д.Я. Курс общей астрофизики. – 4-е изд., перераб. – М.: Наука, 1988.

31. Огородников К.Ф. Динамика звездных систем. – М.: Физматгиз, 1958. – 628 с.
32. Происхождение и эволюция галактик и звезд / Под ред. П. Пикельнера. – М.: Наука, 1976. – 484 с.
33. Происхождение Солнечной системы: пер. с англ. / Под ред. Г. Ривса. – М.: Мир, 1976. – 571 с.
34. Протозвезды и планеты: пер. с англ. / Под ред. Т. Герелса. – М.: Мир, 1982. – 872 с.
35. Сафронов В.С. Эволюция допланетного облака и образование Земли и планет. – М.: Наука, 1969. – 244 с.
36. Спитцер Л., мл. Физические процессы в межзвездной среде: пер. с англ. – М.: Мир, 1981. – 352 с.
37. Спитцер Л. мл. Динамическая эволюция шаровых скоплений: пер. с англ. – М.: Мир, 1990. – 184 с.
38. Сурдин В.Г. Рождение звезд, – М.: УРПС, 2001. – 264 с.
39. Сучков А.А. Галактики знакомые и загадочные. – М.: Наука, 1978. – 192 с.
40. Уитни Ч. Открытие нашей Галактики: пер. с англ. – М.: Мир, 1975. – 238 с.
41. Хокинг С. Черные дыры и молодые вселенные: пер. с англ. – СПб: Амфора / Эврика, 2001. – 192 с.
42. Холопов П.Н. Звездные скопления. – М.: Наука, 1981. – 480 с.
43. Чандрасекар С. Принципы звездной динамики. – М.: ИЛ, 1948.
44. Черепашук А.М., Чернин А.Д. Вселенная, жизнь, черные дыры. – Фрязино.: Век 2, 2004. – 320 с.
45. Шама Д. Современная космология: пер. с англ. – М.: Мир, 1973. – 256 с.
46. Шкловский И.С. Сверхновые звезды /и связанные с ними проблемы. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1976. – 440 с.
47. Шкловский И.С. Звезды: их рождение, жизнь и смерть. – 3-е изд., перераб. – М.: Наука, 1984. – 384 с.
48. Hoskin M. Stellar astronomy: Historical studies. – Cambridge, UK.: Science history publications, 1982. – 197 p.
49. Peebles P.J.E. Principles of Physical Cosmology. – Princeton: Princeton Univ. Press, 1993.
50. Van den Berg S. The galaxies of the Local Group. – Cambridge, UK, Cambridge Univ. Press, 2000. – XIV+327p. (Camb. Astroph. Ser., vol.35).
51. Van den Hoek L.B. On the chemical and spectro-photometric evolution of nearby galaxies. – Astron. Institute ‘Anton Pannekoek’. – Amsterdam, the Netherlands, 1997. – 292 p.

Наукові статті

1. Бобылев В.В. Определение кривой вращения звезд пояса Гульда на основе формул Ботлингера // Письма в Астрон. журн. – 2004. – Т. 30, № 3. – С. 185-195.
2. Богданов М.Б., Скляр Ю.А. Использование данных фотометрической регистрации покрытий звезд Луной в астрометрии и астрофизике // Вопр. теор. и ядерн. физ. – 1980.– №7. – С. 132-142.
3. Болотин Ю.Л. Темная материя // Вісн. Харк. унів., 2006. – № 732, вип. 2 /30/. – С. 3-34.
4. Боркова Т.В., Марсаков В.А. Подсистемы шаровых скоплений Галактики // Астрон. журн. – 2000. – Т. 77, № 10. – С. 750-771.
5. Браун Р.Х. Измерение угловых диаметров звезд // Успехи физ. наук. – 1972. – Т. 108, вып.3. – С. 529-547.
6. Ваврух М.В., Тишко Н.Л. Планетні системи навколо зір-сусідів Сонця // Журн. фіз. досл. – 2002. – Т. 6, № 4. – С. 414-420.
7. Гинзбург В.Л. О некоторых успехах физики и астрономии за последние три года // Успехи физ. наук. – 2002. – Т. 172, № 2. – С. 213-219.

8. Гуревич А.В., Зыбин К.П., Сирота В.А. Мелкомасштабная структура темной материи и микролинзирование // *Успехи физ. наук.* – 1997. – Т. 167, № 9. – С. 913-943.
9. Захожай В.А. Функция масс звезд Галактики // *Кинем. и физ. неб. тел.* – 2000. – Т. 16, № 2. – С. 153-168.
10. Захожай В.А. Роль субзвезд в эволюции Галактики // *Вісн. астрон. школи.* – 2001. – Т. 2, № 1. – С. 34-44.
11. Захожай В.А. Космические тела Галактики: классификация и эволюция // *Вісн. астрон. школи.* – 2002. – Т. 3, № 2. – С. 81-99.
12. Захожай В.А. Химическая эволюция в Галактике // *Вісн. Харк. націон. ун-ту.* – № 648, вип. 12 (35). – Хімія. – 2005. – С. 154-158.
13. Захожай В.А. Проблема существования планетных систем. I. Методы и средства поиска // *Вісн. астрон. школи.* – 2005. – Т. 4, № 2. – С. 34-54.
14. Захожай В.А. Проблема существования планетных систем. II. Ожидаемые свойства и первые результаты поиска // *Вісн. астрон. школи.* – 2005. – Т. 4, № 2. – С. 55-72.
15. Захожай В.А. Структура нашей звездной системы // *Кинем. и физ. неб. тел.* – 2005. – Т. 21, № 6. – С. 414-440.
16. Захожай В.А., Захожай О.В. Диски вокруг ближайших звезд и субзвезд // *Кинем. и физ. неб. тел.* – 2010. – Т. 26, № 1. – С. 3-30.
17. Захожай В.А., Шапаренко Э.Ф. Металличности близких звезд // *Кинем. и физ. неб. тел.* – 1996. – Т. 12, № 2. – С. 20-29.
18. Захожай В.А., Шапаренко Э.Ф., Васильев В.П., Васильева Л.В. ИК-источники в окрестностях Солнца // *Кинем. и физ. неб. тел.* – 1994. – Т. 10, № 2. – С. 74-85.
19. Казютинский В.В. Антропный принцип // *Астрономия и современная картина мира.* – М., 1996. – С. 143-171.
20. Кардашев Н.С. Скрытая масса и поиск внеземных цивилизаций // *Астрофизика на рубеже веков.* – М., 2001. – С. 564-569.
21. Лукаш В.Н., Рубаков В.А. Темная энергия: мифы и реальность // *Успехи физ. Наук.* – 2008. – Т. 178, № 3. – С. 301-308.
22. Орлов В.В., Титов О.А. Статистика популяции ближайших звезд // *Астрон. журн.* – 1994. – Т. 71, № 4. – С. 525-530.
23. Писаренко А.И., Яценко А.А., Захожай В.А. Модель эволюции субзвездных объектов // *Астрон. журн.* – 2007. – Т. 84, № 8. – С. 675-684.
24. Тутуков А.В. Образование планетных систем и коричневых карликов около одиночных звезд // *Астрон. журн.* – 2002. – Т. 79, № 8. – С. 762-767.
25. Черепащук А.М. Гравитационное микролинзирование и проблема скрытой массы // *Соросовский образоват. журн.* – 1998. – № 3. – С. 92-99.
26. Чернин А.Д. Темная энергия и закон всемирного антитяготения // *Успехи физ. Наук.* – 2008. – Т. 178, № 3. – С. 267-300.
27. Adams F.C., Lada C.J. & Shu F.H. Spectral evolution of young stellar objects // *Astrophys. J.* – 1987. – Vol. 312, No. 2 – P. 788-806.
28. Adams F.C., Laughlin Gr. A dying universe: the long-term fate and evolution of astrophysical objects // *Rev. Mod. Phys.* – 1997. – Vol. 69, № 2. – P. 337-372.
29. Apai D., Luhman K., Liu M.C. Disks around Brown Dwarfs and Cool Stars // *arXiv:astro-ph/0702286v1* 10Feb 2007
30. Apai D., Pascucci I., Bouwman J., Natta A., Henning, Th., Dullemond, C.P. The onset of planet formation in brown dwarf disks // *Science.* – 2005. – Vol. 310. – P. 834-836
31. Armitage P.J. Lecture notes on the formation and early evolution of planetary systems // *arXiv:astro-ph/0701485v1* 16 Jan 2007.
32. Aumann H.H., Gillett F.C., Beichman C.A. et al. Discovery of a shell around Alpha Lyrae // *Astrophys. J.* – 1984. – Vol. 278, № 1. – L23-L27.

33. Babusiaux C., Gilmore G. The structure of the Galactic bar // *Mon. Not. Roy. Astron. Soc.* – 2005. – Vol. 358, Iss. 4. – P. 1309-1313 (arXiv:astro-ph/0501383 v1 18Jan2005).
34. Bromm V., Larson R.B. The First Stars // *Annu. Rev. Astron. Astrophys.* – 2004. – Vol. 42. – P. 79-118.
35. Burrows A., Liebert J. The science of brown dwarfs // *Reviews of Modern Physics*, 1993. – Vol. 65, No.2. – P. 301-336.
36. Burrows A., Hubbard W.B., Lunine J.I., Liebert J. The Theory of Brown Dwarfs and Extrasolar Giant Planets // *Rev. Mod. Phys.* – 2001. – Vol. 73. – P. 719-765.
37. Einasto J. Galactic mass modeling. – *Symp. IAU No.84: The large-scale characteristics of the Galaxy.* – 1979. – P. 451-460.
38. Heger A., Fryuer C.L., Woosley S.E., et al. How Massive Single Stars End Their Life // *Astrophys. J.* – 2003. – Vol. 591. – Iss.1. – P. 288-300 (arXiv: astro-ph/0211062v1).
39. Kharchenko N.V., Piskunov A.E., Röser S., et al. Astrophysical parameters of Galactic open clusters // *Astron. Astrophys.* – 2005. – Vol. 438, Iss. 3. – P. 1163-1173.
40. Olano C.A. The Origin of the Local System of Gas and Stars // *Astron. J.* – 2001. – Vol. 121. – P. 295-308.
41. Quirrenbach A. Detection and Characterization of Extrasolar Planets // In: *Extrasolar Planets of P.Cassen, T. Guillot & A. Quirrenbach / Saas-Fee Advanced Course 31. – Swiss Society for Astrophysics and Astronomy.* – Edited by D. Queloz, S. Udry, M. Mayor and W. Benz/. – Springer-Verlag. – Berlin, Heidelberg, 2006. – P. 1-242.
42. Perryman M.A.C. Extra-solar planets, review article // *Preprint Rep. Prog. Phys.* – 2000, 31 May. – P. 1-60.
43. Udry S., Eggenberger A., Mayor M., et al. Planets in multiple-star systems: properties and detections // *RevMexAA (Serie de Conferencias).* – 2004. – Vol. 21. – P. 207-214.
44. Van den Berg S. The Local Group of galaxies // *Astron. Astrophys. Rev.* – 1999. – Vol. 9, № 3-4. – P. 273-318.
45. Zakhochaj V.A. Catalogue of stars within ten parsecs of the Sun // <http://cdsweb.u-strasbg.fr/viz-bin/VizieR?-source=V/101> .
46. Zakhochaj V.A. Kinematics of the Local Group Galaxies. // In VI International Conference “Relativistic Astrophysics, Gravitation and Cosmology”, May 24-26 2006. – Kyiv, Ukraine, 2006. – P. 9-10.
47. Zakhochaj V.A. Evidence of recent changes in the local Galactic IMF of stars and substars // *Astrophys. Space Sci.* – 2008. – Vol. 315, No. 1-4. – P. 13-19.

Інформаційні ресурси

1. ADS: SIMBAD:
<http://simbad.u-strasbg.fr/simbad/sim-id?Ident=%401405432&Name=LHS%20%20%20121>
2. NASA ADS:
D:\E_mail_адреса\Интернет адреса каталогов\NASA ADS Custom Query Form Tue Nov 12 105838 2002.htm
3. Страсбургський центр астрономічних даних:
<http://cdsweb.u-strasbg.fr/>
4. The Extrasolar Planets Encyclopaedia:
<http://exoplanet.eu/catalog.php>
5. Astronomy pictories:
<http://apod.nasa.gov/apod/archivepix.html>
6. ARIBIB:
<http://www.ari.uni-heidelberg.de/aribib/query.htm>
6. Index cit:
http://adsabs.harvard.edu/abstract_service.html